

ומה עם הג'ונגל? קובי מיכאל

שם הספר: **וילה בג'ונגל? ישראל במזרח התיכון**

מאת: אלי פודה

הוצאה: כרמל, קבוצת ידיעות ספרים

שנה: 2025

מס' עמודים: 466

פרופ' אלי פודה הוא מחוקרי המזרח התיכון הבולטים והחשובים בישראל. תרומתו לתחום הידע הזה רחבה וניכרת בפרסומיו האקדמיים בארץ ובחו"ל, בטוריו המלמדים בתקשורת הכתובה והאלקטרונית ובפעילותו הענפה במהלך השנים במכוני מחקר ובפרט במכון "מתווים".

ספרו **וילה בג'ונגל? ישראל במזרח התיכון** הוא אסופה עבת כרס (466 עמודים) הכוללת פתח דבר והקדמה (שעניינם מהות הספר וההיגיון שבכתיבתו ועריכתו דווקא בעת הזו), 12 פרקים, אפילוג קצר, נספחים ורשימה ביבליוגרפית חשובה, היכולה לסייע לחוקרים בתחום הזה. 12 הפרקים שנאגדו בספר הם פרסומים של פודה מהעבר שעדכן והרחיב, וכוונתו היא להציג תמונה רחבה וניתוח מעמיק בכל הנוגע לישראל במזרח התיכון.

הספר אמור היה להתפרסם טרם פרצה מלחמת "חרבות ברזל" באוקטובר 2023, ופרסומו נדחה בשל המלחמה. פודה מדגיש בפרק פתח דבר, ש"הספר עומד בפני עצמו ואינו קשור למלחמה", אלא ש"קיומו

של תהליך הדרגתי של השתלבות ישראל במזרח התיכון [...] עומד למבחן בעקבות המלחמה" (עמ' 9). לשיטתו, המלחמה הבליטה שתי מגמות סותרות: המגמה הראשונה היא שלצד מדינות רבות במזרח התיכון ובעולם, שהמשיכו לגנות ולהחרים את ישראל ודרשו להפסיק את המלחמה ולפתור את הסוגיה הפלסטינית, מרבית המדינות הערביות והמוסלמיות שקיימו קשרים עם ישראל טרם המלחמה, לא ניתקו את הקשרים איתה (עמ' 9).

פודה מזהה את המגמה השנייה כביטוי להמשך תהליך האינטגרציה של ישראל במזרח התיכון, שמתחבר לתפיסת המחקר שלו, ועליה הוא מרחיב בפרק ההקדמה (עמ' 11-17). בפרק זה הוא מסביר כיצד כבר בראשית דרכו האקדמית התגבשה תפיסתו בדבר ההבחנה בין ישראל והמזרח התיכון ובין ישראל במזרח התיכון. פודה נדרש להבחנה הזו כשהתבקש להכין סילבוס לקורס מבוא למזרח התיכון המודרני באוניברסיטת קורנל בארצות הברית. בניגוד לתפיסה שרווחה בבית הגידול האקדמי שלו בישראל, והפרידה בין לימודי ישראל ללימודי המזרח התיכון, באוניברסיטת קורנל נכללה ישראל בתוכנית לימודי המזרח התיכון. הדילמה שניצבה בפניו בנוגע להתייחסות לישראל בסילבוס, עיצבה במידה רבה את תפיסת עולמו בתחום המחקר והשפיעה מאוד על גישתו ועל כתיבתו גם בהמשך דרכו. פודה הגיע למסקנה שנכון יותר להתייחס לתמה של ישראל במזרח התיכון ולא לתמה של ישראל והמזרח התיכון. הפרק השלישי בספר (עמ' 58-91) מוקדש לניתוח הדילמה שעיימה הוא התמודד בפרספקטיבה היסטורית רחבה. ניתן להבין את ספרו זה כמאמץ אינטלקטואלי-מחקרי לביסוס התמה המועדפת עליו.

המלחמה הבליטה שתי מגמות סותרות: המגמה הראשונה היא שלצד מדינות רבות במזרח התיכון ובעולם, שהמשיכו לגנות ולהחרים את ישראל ודרשו להפסיק את המלחמה ולפתור את הסוגיה הפלסטינית, מרבית המדינות הערביות והמוסלמיות שקיימו קשרים עם ישראל טרם המלחמה, לא ניתקו את הקשרים איתה.

כתיבתו של פודה קולחת, קוהרנטית ובעיקר ממוסמכת. פודה מקפיד לפרוש יריעה אמפירית רחבה בכל מאמר לצד המשגות המבוססות על ספרות המחקר במנעד רחב של תחומים: המזרח התיכון, מדעי המדינה, יחסים בין-לאומיים ויישוב סכסוכים. בחלק מהמאמרים פודה מרחיב את פרק ההמשגות ומעשיר אותם – מעבר להמשגות – בסקירה של ספרות תאורטית רלוונטית.

התקופה והנושא הולכת ומתרחבת. חוקרים כדוגמת חגי צורף ומאיר בוימפלד (צורף ובוימפלד, 2022), בועז וונטיק וזכי שלום (וונטיק ושלום, 2012) ודן שיפטן (שיפטן, 2024) הציגו תמונה שונה לחלוטין, ונכון היה מבחינת פודה להתייחס לפרשנותם של אלו או לכל הפחות להזכירה ולו בהערת שוליים כפרשנות מתחרה לפרשנותו שלו.

הפרק החמישי והפרק השמיני בספר עוסקים בדמות האחר בעיני ישראל וישראלים. בעוד הפרק החמישי עוסק בדמות האחר בסכסוך הישראלי-פלסטיני דרך ניתוח של ספרי לימוד ישראליים בשלוש תקופות שונות של מערכת החינוך בישראל (מאז הקמת המדינה ועד ימינו), הפרק השמיני עוסק בדמוניזציה של האויב בהתייחסו לנאצר ולנאצריזם. מאחר שמדובר בשני פרקים המתייחסים לתופעה דומה, נכון היה לדעתי להצמידם ולהציגם כשתי דוגמאות לתפיסת האחר במציאות של סכסוך. שני הפרקים האלה מתחברים גם לפרק ה-11 בספר, העוסק בחשיבות של הכרת תרבות האחר במזרח התיכון, ולכן מתבקש בעיניי להצמיד את הפרק הזה לשני הפרקים הקודמים. בעוד הפרק החמישי והפרק השמיני מתייחסים לתופעה, הפרק ה-11 מתייחס למענה, אף שיש בו גם התייחסויות מרחיבות יותר לגישת המחקר.

פרקי הספר מציגים בעיקר את הזווית הישראלית בהתייחס לאירועים, למלחמות, ליוזמות ולתהליכים במהלך 100 שנים, ושמים דגש על העשורים האחרונים. פודה מבקש לשכנע את הקורא שישראל איננה וילה, והמזרח התיכון איננו ג'ונגל (עמ' 419), ואין חולק שספרו מניח תשתית מקיפה ומלומדה לביסוס הטיעון לשיטתו. נקודת המבט והניתוח היא מ"הווילה" – ישראל, אולם חסרה מאוד בעיניי נקודת המבט של ה"ג'ונגל" – כיצד ראו בעבר ורואים כיום מנהיגי האזור והעמים באזור את ה"ווילה", את מקומה של ישראל במרחב ואת עתיד היחסים איתה. דוגמה לסקירה למדנית ומקיפה בהקשר זה ניתן למצוא בספרם של אוריה שביט ואופיר וינטר (Shavit & Winter, 2016). התייחסויות מסוג זה קיימות בפרקי הספר, אלא שמדובר באזכורים בהקשרים מסוימים מאוד ומוגבלים. חסרה נקודת מבט מרחיבה, מעמיקה, שיטתית ואנליטית כדוגמת נקודת המבט הישראלית, שפודה מציג בכישרון ובאופן מקיף ומרשים בספרו זה.

לסיכום, מדובר בספר רחב יריעה וחשוב עבור מגוון של קוראים, המשתייכים לארבע הקטגוריות שפודה מתייחס אליהן בפרק ה-11: חוקרים מהתחום האקדמי, ממערכת הביטחון וממשרד החוץ; כתבי תקשורת ודיפלומטים; מקבלי ההחלטות; והקוראים הסקרנים

הכתיבה אינה נצמדת לדיסציפלינה היסטורית בהכרח, ופודה מציג בחלק מהמאמרים גם מודלים תאורטיים המשמשים אותו לניתוח שאלות המחקר והתופעות שאליהן הוא מתייחס במאמרים הללו.

הספר מאגד כתיבה רבת שנים המכסה מנעד רחב יחסית של נושאים, ולמרות התחושה הראשונית של אקלקטיות, ניתן למצוא קווים מחברים בין הפרקים, המייצרים שלם בהתייחס לשם הספר ולהיגיון שבכתיבתו. הפרקים בספר – אם מדובר בפרקים מסוימים, ואם מדובר בפרקים כמקשה אחת – מתייחסים לציר זמן של כ-100 שנים. בחלק מהמאמרים פודה מתחיל את המסע המחקרי עוד בתחילת המאה ה-20, ימי התנועה הציונית והציונות המדינית. בפרקי הספר ניתן לעבור בתחנות הזמן וההיסטוריה המדינית של היישוב ושל מדינת ישראל, והעומק ההיסטורי ניכר ומרשים.

פודה מבקש לשכנע את הקורא שישראל איננה וילה, והמזרח התיכון איננו ג'ונגל.

הפרק הראשון בספר הוא פתיחה ראויה וחשובה ביותר לספר כולו, ובו פודה מציג היבטים תאורטיים והיסטוריים בנוגע לישראל במזרח התיכון. הפרק השני הוא התייחסות ביקורתית של פודה לתפיסה שרווחה באקדמיה הישראלית במהלך עשורים רבים מאז הקמתה, ושהבחינה והפרידה בין לימודי המזרח התיכון ללימודי ישראל והיהדות. זו התפיסה שפודה מגדיר כישראל והמזרח התיכון, להבדיל מהתפיסה הנכונה יותר להבנתו: ישראל במזרח התיכון, שעל מהותה הוא עומד בפרק השלישי של הספר.

הפרק הרביעי בספר עוסק במדיניות החוץ של ישראל במזרח התיכון, ועיקרו הוא "סינדרום הפילגש". הפרק מבוסס על הפרק הראשון בספרו **מפילגש לידועה בציבור: היחסים החשאיים של ישראל עם מדינות ועם מיעוטים במזרח התיכון, 1948-2020** (פודה, 2022). הפרק ה-12 עוסק גם הוא במדיניות ישראל במזרח התיכון. הוא אומנם ממוקד בשנים 2010-2020, אך מאחר שעניינו הוא מדיניות החוץ במזרח התיכון, נכון היה להצמידו לפרק הרביעי, ולסכם את החלק הזה עם הפרק השביעי, העוסק בהחמצת ההזדמנויות המדיניות של ישראל.

בפרק השביעי, שבו פודה סוקר את שורת ההחמצות המדיניות של ישראל במהלך שנותיה, הוא מתייחס גם ליוזמת רוג'רס ולהצעותיו של הנשיא סאדאת טרם מלחמת יום הכיפורים כהחמצות מדיניות. יש החולקים על גישתו זו, ובשנים האחרונות הכתיבה על

מקורות

וונטיק, ב' ושלום, ד' (2012). מלחמת יום הכיפורים: המלחמה שאפשר היה למנוע. רסלינג.

פודה, א' (2022). מפילגש לידועה בציבור: היחסים החשאיים של ישראל עם מדינות ועם מיעוטים במזרח התיכון, 1948–2020. עם עובד.

צורף, ח' ובוימפלד, מ' (2022). יבוא יום ויפתחו את הארכיונים: ממשלת גולדה מאיר ומלחמת יום הכיפורים. כרמל.

שיפטן, ד' (2024). תנופתו ושברו של המאבק הכלל-ערבי בישראל. המכון למחקרי ביטחון לאומי. <https://tinyurl.com/3k3p2bnc>

Shavit, U., & Winter, O. (2016). *Zionism in arab discourses*. Manchester University Press.

והמתעניינים, והוא ראוי למקום בולט על מדף הספרים שלהם.

פרופ' קובי מיכאל הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי ובמכון משגב ופרופ' אורח במרכז הבינלאומי ללימודי שיטור וביטחון באוניברסיטת סאות' ווילס בבריטניה
kobimichael24@gmail.com